

Jacek Pielas

Inwentarz wsi Nieświn i poddanych ze wsi Paruchy z 1745 roku

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa
Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 5, 107-118

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Materiały

Jacek Pielas
UJK

Inwentarz wsi Nieświn i poddanych ze wsi Paruchy z 1745 roku

Inwentarze dóbr ziemskich stanowią jeden z podstawowych rodzajów źródeł, na podstawie których prowadzone są badania nad społeczno-gospodarczymi aspektami funkcjonowania Rzeczypospolitej w okresie nowożytnym. O ich wysokiej wartości jako źródła historycznego decydują masowość sporządzania, bogactwo i różnorodność treści oraz stosunkowo duża wiarygodność. Badacze okresu feudalnego wykorzystują inwentarze dóbr ziemskich dla nakreślenia wielu kwestii – oprócz zagadnień typowo gospodarczych, także dla przedstawienia stosunków społecznych i rozwarstwienia mieszkańców wsi, ukazania osadnictwa na danym terenie, odtworzenia kultury materialnej szlachty i chłopów. W obrębie powyższych problemów badawczych inwentarze dostarczają często podstawowego, a niekiedy unikalnego przekazu źródłowego, jak chociażby w kwestii architektury i wyposażenia drewnianych siedzib szlacheckich, które nie zachowały się do dzisiaj. Kwestia wiarygodności inwentarzy jako źródeł historycznych i ich wartości poznawcze niejednokrotnie omawiane były w literaturze historycznej, w związku z czym nie ma potrzeby ich prezentacji w tym miejscu¹.

¹ Zob. przede wszystkim: J. Leskiewicz, *Znaczenie inwentarzy dóbr ziemskich dla badań historii wsi w Polsce w XVIII wieku*, „Kwartalnik Historyczny” 60, 1953, nr 4, s. 363-378; *Inwentarze dóbr szlacheckich powiatu kaliskiego*, t. 1: *Od XVI do połowy XVIII w.*, wyd.

Podawany do druku inwentarz wsi Nieświn i poddanych ze wsi Paruchy z 1745 r. jest jednym z ponad 100 odnalezionych jak dotąd inwentarzy dóbr ziemskich z obszaru dawnego województwa sandomierskiego. Sukcesywnie gromadzone inwentarze z tego terenu doczekały się ostatnio książkowej edycji źródłowej – w 2013 r. ukazały się opracowane przez piszącego te słowa *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. 2: *Inwentarze dóbr ziemskich z XVII–XVIII wieku* (cz. 1), zawierające wybór 38 niepublikowanych inwentarzy dóbr szlachty sandomierskiej z lat 1622–1763². Publikowane źródło jest piętnastym z kolei oddawanym do druku inwentarzem dóbr ziemskich z terenu powiatu opoczyńskiego. Jako pierwszy wydany został niegdyś inwentarz dóbr skórkowickich z 1748 r.³, następnie inwentarzowy opis wsi Stużno z 1649 r.⁴, zaś we wspomnianej wyżej większej edycji znalazło się 12 kolejnych tego rodzaju źródeł odnoszących się do majątków szlachty opoczyńskiej⁵.

Wieś Nieświn (dziś Nieśwień) w okresie nowożytnym położona była w południowo-wschodniej części powiatu opoczyńskiego i przynależała do parafii w Końskich. Pobliska wieś Paruchy natomiast znajdowała się w obrębie parafii w Gowarczowie⁶. Nieświn należy do grupy

W. Rusiński, Wrocław 1955, wstęp s. XVIII–XXIX; *Inwentarze dóbr ziemskich województwa krakowskiego 1576–1700. Wybór z ksiąg relacji grodu krakowskiego*, oprac. A. Kamiński, A. Kielbicka, S. Pańków, Warszawa 1956, słowo wstępne s. 5–19; A. Wyczański, *Studia nad folwarkiem szlacheckim w Polsce w latach 1500–1580*, Warszawa 1960, s. 16–20; P. Szafran, *Inwentarze czy rejestry poborowe?*, „Zapiski Historyczne” 31, 1966, s. 53–71; Z. Guldon, *Uwagi w sprawie przydatności badawczej rejestrów poborowych z XVI w.*, ibid., s. 74–79; J. Muszyńska, *Lustracje i inwentarze królewsczyzn województwa sandomierskiego z XVI–XVIII wieku*, [w:] *Dzieje Kielecczyzny w historiografii Polski Ludowej. Baza źródłowa*, cz. 1, red. Z. Guldon, M. B. Markowski, Kielce 1987, s. 95–114.

² *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. 2: *Inwentarze dóbr ziemskich z XVII–XVIII wieku* (cz. 1), wstęp i oprac. J. Pielas, Kielce 2013.

³ *Inwentarz dóbr skórkowickich z 1748 roku*, wyd. J. Pielas, „Między Wisłą a Pilicą” 6, 2005, s. 181–191.

⁴ J. Pielas, *Zaśwycy herbu Junosza w pierwszej połowie XVII wieku*, [w:] *Szlachta i ziemianie między Wisłą a Pilicą w XVI–XX wieku. Studia z dziejów społeczno-gospodarczych*, red. J. Gapys, M. Nowak, J. Pielas, Kielce 2008, s. 53–75.

⁵ *Źródła*, nr 6, 10a, 10b, 10c, 11, 17a, 17b, 17c, 25, 27, 28, 30.

⁶ Zob. m.in.: *Atlas historyczny Polski. Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku*, oprac. K. Chłapowski, A. Dunin-Wąsowiczowa, W. Lewandowska, K. Pacuski,

miejsowości związanych z najstarszym osadnictwem na tym terenie. Pierwsza wzmianka o jej istnieniu pochodzi bowiem z 1222 r., kiedy to wymieniono ją w przywileju Iwona Odrowąża dla klasztoru cystersów w Mogile⁷. W okresie średniowiecza wieś ta należała do ogromnego kompleksu majątkowego Odrowążów w pasie osadniczym rozciągającym się od Białaczowa (pow. opoczyński) do Skarżyska i Szydłowca (pow. radomski). Na przełomie XII/XIII w. znajdowała się w składzie dóbr koneckich, które najpewniej obejmowały wówczas Końskie, Popowo, Kazanów, Stary i Nowy Odrowąż, Gosań, Modliszewice i Dzibałtów, oraz w obrębie parafii koneckiej Końskie, Bębnów Wielki i Mały, Rogów, Modliszewice, Kazanów, Dzibałtów, Sierosławice, Bród, Sokołów, Pomorzany, Proćwin⁸.

W wyniku wyodrębniania się poszczególnych rodzin z silnie rozrodzonego rodu Odrowążów (m.in. Sprowscy, Szczekocy, Dębieńscy, Chlewiccy, Koneccy, Petrykowscy, Parczowscy, Białaczowscy, Pieniążkowie, Szydłowieccy) interesujące nas tu wsie Nieświn i Paruchy stały się własnością piszących się z pobliskiego Bębnowa Bębnowskich. W wyniku podziału majątkowego z 1421 r. między synami Dobiesława z Końskich: Piotrem, Janem i Krzesławem wsie Bębnów, Nieświn i Niekłań otrzymał średni z braci, Jan. W 1468 r. jako dziedzic Bębnowa i Nieświna rozgraniczał swe dobra od wsi Skronina i Sędów⁹. Jego to zapewne synami byli wzmiankowani od 1508 r. Jakub i Jan, piszący się z Bębnowa. W 1508 r. wspólnie dziedziczyli we wsiach Bębnów, Nieświn (Nyesmyenye) i Paruchy¹⁰. Należy zaznaczyć jednocześnie, że z tego właśnie roku pochodzi pierwsza z odnalezionych

W. Pałucki, H. Rutkowski, red. W. Pałucki, cz. 1-2, Warszawa 1993 (mapa główna) oraz liczne źródła (zob. niżej).

⁷ *Monografia opactwa cystersów we wsi Mogile, cz. 2: Zbiór dyplomów klasztoru mogilskiego*, oprac. E. Janota, Kraków 1867, nr 2.

⁸ K. Górski, *Ród Odrowążów w wiekach średnich*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie” 8, 1926–1927, s. 105. Por. ostatnio P. Kardys, *Fratres armorum et domus Odrowążinae. Odrowążowie przez wieki – ze szczególnym uwzględnieniem terenów na północ od źródeł rzeki Kamiennej*, [w:] *Z dziejów powiatu szydłowieckiego*, red. M. Przeniosło, Szydłowiec 2009, s. 27, 29 (tu analiza dotychczasowej literatury na temat osadnictwa Odrowążów na tym terenie, zwalniająca od przytaczania innych prac).

⁹ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. 1, Warszawa 1899 [dalej: Bon.], s. 177.

¹⁰ *Źródła Dziejowe*, t. 15: *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisana przez A. Pawińskiego*, t. 4: *Małopolska*, Warszawa 1886 [dalej: ŹDz., t. 15], s. 481.

wzmianek źródłowych o istnieniu wsi Paruchy. W 1523 r. bracia wspólnie prowadzili spór sądowy z właścicielami Końskich o prawo prezenty koneckiej świątyni parafialnej¹¹. W wyniku podziału między braćmi z ok. 1555 r. młodszy Jan uzyskał Nieświn, zaś Jakub wsie Bębnow i Paruchy. W 1534 r. Jakub, *haeres* Bębnowa, Paruch i Nieklania, wytyczał granice dóbr z Chlewiskami¹². Jan, właściciel Nieświna, doczekał się – jak podał Boniecki – trzech synów: Jana, Bartłomieja i Gabriela (zm. przed 1577), którzy przybrali nazwisko Nieświeńskich, urobione od posiadanej wsi; z nazwiskiem tym wystąpili na dokumencie rozgraniczenia Nieświna od Paruch w 1555 r. Z nich Bartłomiej zmarł bezpotomnie, zaś Jan i Gabriel wrócili ostatecznie do nazwiska Bębnowski. Natomiast Jakub pozostawił pięciu synów: Hieronima, plebana koneckiego¹³, Wojciecha, Stanisława, Stefana i Trojana, znanych m.in. ze wspomnianego rozgraniczenia z 1555 r.¹⁴ Jedyne zachowane z drugiej połowy XVI w. rejestry poborowy powiatu opoczyńskiego, sporządzone w 1577 r., wymienia potomstwo obu braci. We wsi Nieświn (*Nieszvien*) notuje bowiem własność synów zmarłego Gabriela Bębnowskiego (2,5 łana) oraz Marcina Bębnowskiego (5 łanów), może bratanka Gabriela, a więc syna Jana¹⁵. W obu wsiach Bębnow źródło podaje współwłasność Stefana Bębnowskiego i wdowy po jego bracie Trojanie, zaś we wsi Jaroszów (wieś o nieznaanej dziś lokalizacji¹⁶) wspólne dziedzictwo Stanisława i Wojciecha¹⁷. W okresie dziedziczenia Nieświna i Paruch przez Bębnowskich w początkach XVI w. druga z wymienionych wsi należała do parafii gowarczowskiej, natomiast pierwsza do parafii w Końskich. Z ról wsi Nieświn (*Nyesvye*), pominąwszy dziesięcinę z pewnych ról przynależną kościołowi w Odrowążu, dziesięcinę w wysokości

¹¹ Bon., t. 1, s. 177.

¹² Ibid. Por. także J. Pielas, *Szlachta i jej dobra ziemskie w okolicach Skarżyska w XVI-XVII wieku*, „Znad Kamiennej” 2, 2009, s. 46.

¹³ Zob. także J. Wiśniewski, *Dekanat konecki*, Radom 1913, s. 132.

¹⁴ Bon., t. 1, s. 177.

¹⁵ *ŻDz.*, t. 14: t. 3: *Małopolska*, Warszawa 1886, s. 286.

¹⁶ Zob. *Atlas*, cz. 2, s. 149.

¹⁷ Ibid., s. 285. Por. J. Pielas, *Szlachta*, s. 46.

5 grzywien wraz z dziesięciną konopną (2 grosze z łanu) pobierał pleban konecki¹⁸.

Nieświn pozostał w częściowym posiadaniu Bębnowskich do drugiej połowy XVII w. W 1662 r. część tejże wsi z dworem posiadał jeszcze urodzony Paweł Bębnowski¹⁹. Wówczas to pozostała część Nieświna wraz z wsią Paruchy dzierżyła – zapewne prawem dożywocia – nieustalona z imienia wdowa po Janie Siemieńskim herbu Leszczyc, pisarzu grodzkim piotrkowskim (1618), mieczniku sieradzkim (1627–1637), zmarłym między końcem 1637 r., a początkiem 1639 r.²⁰ Ona to lub ich syn, Jan Siemieński, sędzia ziemski sieradzki (1693–1701)²¹, sprzedali te dobra Jakubowi Olbrychtowi Szczawińskiemu herbu Prawdzic (zm. przed 6 lutego 1688 r.), kasztelanowi (1669–1679) i wojewodzie inowrocławskiemu (1679–1686)²². Jako właściciela rozległego klucza gowarczowskiego, w tym wsi Nieświn i Paruchy, poświadcza Szczawińskiego m.in. rejestr pogłównego powiatu opoczyńskiego z 1676 r.²³ Jedną z córek Szczawińskiego, spłodzonych z drugiej jego żony, Katarzyny z Duninów Modliszewskich, była Zuzanna (zm. przed 1693), która poślubiła Józefa Stanisława Potockiego herbu Pilawa (zm. 1722), kasztelana kamieńskiego (1692–1714) i kijowskiego (1714–1722)²⁴. Niewątpliwie wraz z jej ręką Potocki wszedł w posiadanie obu wsi, po nim zaś dobra te odziedziczył

¹⁸ *Liber beneficiorum archidioecesis Gnesnensis*, t. 1, wyd. J. Łukowski, J. Korytkowski, Gniezno 1880, s. 695, 701; J. Wiśniewski, *Dekanat konecki*, s. 113–118.

¹⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego I, sygn. 67, k. 136.

²⁰ *Ibid.*, k. 135, 136 (tu jedynie jako miecznikowa sieradzka). O Siemieńskim zob. przede wszystkim: *Urządnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1993 [dalej: *UrzSier.*], nr 1092 i s. 289; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 8, Lipsk 1841 [dalej: *Nies.*], s. 337.

²¹ *UrzSier.*, s. 290; *Nies.*, t. 8, s. 337.

²² *Ibid.*, s. 309, 311; H. Żerek-Kleszcz, *Szczawiński Jakub Olbracht*, [w:] PSB, t. 46, s. 194–195; *Urządnicy kujawscy i dobrzyńscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, W. Stanek przy współudziale Z. Górskiego, R. Kabacińskiego, Kórnik 1990, nr 615, 902 i s. 271.

²³ Biblioteka Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie, rkps 1099, k. 184v, 185v.

²⁴ M. Nagielski, *Potocki Józef Stanisław*, [w:] PSB, t. 28, s. 57–58; *Urządnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 2002, s. 312; *Nies.*, t. 8, s. 311; W. Dworzaczek, *Genealogia*, cz. 2, Warszawa 1959 [dalej: *Genealogia*], tabl. 142.

syn Jan, kasztelan braćławski (1729–1744), starosta smotrycki. To właśnie w czasie własności w obu wsiach jego sukcesorów doszło do sporządzenia publikowanego źródła. Jan Potocki był trzykrotnie żonaty: z Katarzyną z Sobieskich, Zofią Branicką (zm. 1730 r.) i Konstancją Daniłowiczówną (zm. 1792 r.). Z pierwszej żony doczekał się córki Anny, zamężnej 1. voto z Antonim Tarło, kasztelanem lubaczowskim, 2. voto z Franciszkiem Jakubem Szembekiem, wojewodą inflanckim, oraz dwóch synów: Joachima Karola (zm. przed 1796 r.), podczaszego litewskiego (1763–1780), i Teodora (zm. 1812 r.), wojewodę bełskiego (1791 r.)²⁵.

Publikowany inwentarz spisany został w dniu 12 lipca 1745 r. przez Stanisława Kordka Więckowskiego, subdelegata urzędu grodzkiego opoczyńskiego, w oficynie dworu we wsi Nieświn, należącej do spadkobierców Jana Potockiego, kasztelana braćławskiego. Inwentarz włączony został do urzędowego aktu przekazania w posiadanie wsi Nieświn wraz z poddanymi ze wsi Paruchy Kacprowi Grotowskiemu, skarbnikowi łączyckiemu²⁶. Grotowski uzyskał sądownie prawo do omawianych dóbr tytułem uzyskanej przez siebie cesji do dwóch sum po zmarłym Feliksie Aleksandrze Lipskim, wojewodzie kaliskim (1699–1702): 8.400 i 2.600 złp, o które w latach 1741–1742 prowadził z Potockimi liczne procesy sądowe, zakończone wyrokiem Trybunału Koronnego w Piotrkowie z dnia 14 grudnia 1742 r. Akt wprowadzenia Grotowskiego w posesję wymienionych dóbr wraz z inwentarzem podał do oblaty w grodzie opoczyńskim w dniu 15 lipca 1745 r. szlachetny Daniel Strzałkowski²⁷.

²⁵ *Genealogia*, tabl. 142; M. Nagielski, *Potocki Józef*, s. 58; W. Szczygielski, *Potocki Joachim Karol*, [w:] PSB, t. 28, s. 50–57; idem, *Potocki Teodor*, [w:] *ibid.*, s. 213–215; *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 231; *Urzednicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992, s. 256.

²⁶ Spisy urzędników łączyckich i sieradzkich z XVI–XVIII w. nie wymieniają Grotowskiego z urzędem skarbnika łączyckiego. Zob. UrzSier, *passim*. Zapewne należy go identyfikować ze znanym Bonieckiemu Kacprem Grotowskim, sędzią grodzkim, a następnie (1749) podstolim sochaczewskim, od 1767 r. sędzią ziemskim rawskim. Bon., t. 7, Warszawa 1904, s. 128.

²⁷ Archiwum Państwowe w Lublinie, Trybunał Koronny Lubelski, sygn. 258, s. 307–311 i 321–322; *Urzednicy wielkopolscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1987, s. 213.

Podawany do druku inwentarz nie zawiera szczegółowego opisu dworu – urzędnik grodzki zastał bowiem dwór zamknięty. Uwzględniono w nim natomiast dość dokładny – co niezczęste w szlacheckich inwentarzach – opis znajdującej się naprzeciwko dworu kaplicy wraz z jej wyposażeniem, następnie położonych obok dwu izdebek, kuchni, niezidentyfikowanego bliżej budynku, wozowni i stajenki. W świetle prezentowanego źródła w opisywanym gospodarstwie znajdowały się: budynek folwarczny, browar, kuźnica, młyn, stodoły, gumno ze spichlerzem i spichlerzykami, obora, stajenka, stajnia, chlewy, kurnik. Źródło specyfikuje ponadto bydło folwarczne i zwierzęta gospodarskie. W inwentarzu wyliczono poddanych z Nieświna i Paruch wraz z określeniem ich powinności wobec dworu.

Inwentarz wsi Nieświn i poddanych ze wsi Paruchy z 1745 roku.

Kopia. Archiwum Państwowe w Lublinie, Trybunał Koronny Lubelski, sygn. 258, s. 312-322 (oryginał wyciągu z ksiąg grodzkich opoczyńskich; całość aktu *traditionis* z zawartym w nim inwentarzem s. 307-324. Identyczny wyciąg z tymże inwentarzem – *ibid.*, s. 289-306).

[s. 312] Dwór z przyjazdu na lewej ręce, do którego wchodząc ganek o 4 słupach z daszkiem, w ganku ław 2. Wchodząc z ganku do sieni drzwi na zawiasach, z zamkiem żelaznym. Który dwór całkiem się nie opisuje, ponieważ wszystkie zawarty. Dach na nim miejscami zły.

Stodoła prosto we wrota, [s. 313] u której wrota na biegunach tak z przyjścia, jako też ku lasowi, u wrót z przyjścia wrzeczędz, z skoblem żelaznym, kłótką. Taż stodoła połową snopkami, połową deskami pobita, reparaacji potrzebuje. Druga stodoła wchodząc na gumno po prawej ręce, u której wrota na biegunach, tak z gumna jako ku oborze, kuny u tych wrót żelazne, wrzeczędz, z skoblem i kłótką żelazną; ta stodoła znacznej reparaacji potrzebuje. Szpiklerz na prawej ręce wchodząc do gumna. Przychodząc do szpiklerza drzwi na zawiasach, z skoblem i wrzeczędzem, i z kłótką, żelaznymi. Wszed[ł]szy do szpiklerza z prawej ręki szpiklerzyk z przegrodami dobrymi, drzwi do niego na zawiasach, z wrzeczędzem i skoblem żelaznymi. Z drugiej strony takież szpiklerzyk z takimiż przegrodami, wrzeczędzem i skoblami. W tym szpiklerzu i szpiklerzykach połap i podłoga dobre. Wchodząc do szpiklerza za drzwiami schody na górę dobre, do tej góry z desek drzwi, wrzeczędz żelazny, ukręcony. Dach na tym szpiklerzu gontowy dobry i ganek przed szpiklerzem pobity. Obora za szpiklerzem ogajona, niezła, drzwi do niej z dylów.

Naprzeciwko dworu kaplica, do której wchodząc drzwi na 3 zawiasach żelaznych, z zamkiem złym i kluczem żelaznymi. W tej kaplicy okna 2 w ołów oprawne, dobre, połap dobry, podłoga miejscami zła, ławek z obuch stron [s. 314] po 4, stolik z prawej strony o 4 nogach. Z lewej strony stolik, na którym stoi 2 figury Pana Jezusa Ukrzyżowanego. Ołtarz o 2 gradusach, bez aparatu. Obraz w nim Najświętszej Panny w ramy złotem malarskim pozłacane oprawny, drugi obraz po lewej stronie, wchodząc do kaplicy Najświętszej Panny Studziańskiej²⁸ także w ramy oprawny. Innych obrazów w ramki oprawnych 20, tudzież i inne po ścianach poprzybijane. Lampa szklana duża o 6 blachowych lustrach.

Podle kaplicy izdebek 2, do których wchodząc, to jest do sionki tych izdebek, drzwi na zawiasach, z wrzeciędzdem i skoblem żelaznymi. Wszed[ł]szy do sionki na lewej ręce drzwi do izdebki pierwszej na zawiasach, z wrzeciędzdem i skoblem, haczykiem, żelaznemi. W tej izdebce okno w ołów oprawne, szyby jednej nie ma, a 5 napadanych, podłoga i połap dobry, komin miejscami popsuty. Dalej idąc z tejże strony izdebka, do której drzwi na zawiasach, z wrzeciędzdem i skoblem żelaznemi. W tej izdebce okno w ołów oprawne, pół szyby nie masz, w tym oknie 4 pręty żelazne. W tej izbie połap, podłoga i komin dobre. Te izby o jednym piecu złym.

Idąc dalej wozownia, do której drzwi na biegunach. W tej wozowni są sianie, karety, wasągi; te się nie oddają w posesyją JMP Grotowskiemu, ale pod zawarciem, i pieczęci w tejże wozowni [s. 315] zostają. Na tejże linii podle wozowni stajenka, do której drzwi na biegunach, z wrzeciędzdem i skoblem żelaznemi. Wchodząc do niej po prawej ręce żłobek bez podłogi, zamiast połapu żerdzi pokładzione. Idąc dalej stajnia, do której wchodząc drzwi na biegunach, to jest wrota z skoblem, wrzeciędzdem i klamerką, żelaznemi. W tej stajni podłoga, która miejscami jest, miejscami nie masz. W tej stajni przegród 2, żłoby i drabin 4. Wchodząc do stajni komora, do której drzwi na biegunach. W tej komorze połap z dylów, podłogi nie masz. Na tym całym pawilonie dach z gontów miejscem dobry, miejscem zły. Przed tym pawilonem ganek, w którym ganku sanek dwoje i taczek troje bez kół, a trzecie z kółkiem.

Wjeżdżając na dziedziniec wrota na biegunach, z kunami żelaznemi. U tych wrót furka na zawiasach żelaznych, z wrzeciędzdem i skoblem żelaznemi. Wjechawszy na dziedziniec, z lewej strony browar. Wchodząc do browaru drzwi na biegunach. Wszed[ł]szy do browaru na lewej ręce izba, do której drzwi na zawiasach żelaznych, z wrzeciędz-

²⁸ Od wsi Studzianna ze znajdującym się w niej słynnym sanktuarium maryjnym (województwo sandomierskie, powiat opoczyński).

dzem żelaznym. W tej izbie okien 3 w drewno opravne, w tych oknach 4 szyb nie dostaje, szafa przy drzwiach zła. Rost do sprawiania stołu nowy, dobry, tok do zalewania nowy, dobry, komin i piec dobre. Z tej izby drzwi do komory na zawiasach, z wrzeciędzem i skoblem żelaznemi. W tej komorze okno w drewno opravne, złe. Wchodząc do [s. 316] browaru po prawej ręce chlewik z drzwiami z dylów, bez podszycia. Dalej idąc izba pusta, zła, całkiem mówiąc, cały browar zły. Statki browarne. Kocioł żelazny do robienia piwa dobry, garniec miedziany z pokrywą takąż, z rurami 2 i rurnicą, tok, kadź dobra, zaciernic 3: 2 dobre, zła trzecia, stągiewek 2: jedna dobra, druga zła, lej drewniany, beczek 10: 7 dobrych, 3 złe, konew o 2 uchach, nalewka stara, półciartek o jednym uchu i ćwiartka zła.

Za tym browarem budynek jakiś zły, tylko co się nie obali. Wchodząc do kuchni drzwi na zawiasach żelaznych, z wrzeciędzem i skoblem takimież. W tej kuchni ława do wydawania z dylów. Za drzwiami okno w drewno opravne, złe. Wszed[ł]szy do kuchni po lewej ręce izba, do której wchodząc drzwi na zawiasach, z skoblem i wrzeciędzem żelaznemi. W tej izbie stół z dylów trzech, ława na słupkach, połap połową z tarcic, połową z dylów, okien 2 w drewno opravne, jedno trochę nadrujnowane, piece 2 do ciast złe, białe. Z tej izby do komory wchodząc drzwi na zawiasach, z wrzeciędzem i skoblem żelaznemi, stare. W tej komorze połap z dylów, nad tą komorą w rogu jednym dach zły. Przy tejże kuchni izdebek 2. Wchodząc do sionki drzwi [s. 317] na zawiasach żelaznych, z wrzeciędzem i skoblem takimież. Wszed[ł]szy do sionki na prawej ręce też izdebki o jednym piecu zielonym, złym. Do pierwszej izdebki drzwi na zawiasach żelaznych, z wrzeciędzem i skoblem takimież, okien 2 w drewno opravne, w jednym oknie 3 szyby złe, także do drugiej izby na zawiasach żelaznych, z wrzeciędzem, skoblem i haczkiem, żelaznemi. W tych izdebkach kominy, reparacyi potrzebują. Połap w tych izdebkach stary, podłogi nie masz. Dach nad całym tym domkiem nowy, dobry. W pierwszej izdebce stół z nogami dobry.

Parkan poczyna się od stajni aż do samego browaru. Sztacheciki na nim dobre, od kuchni znowu aż do rogu dworu takimież, ku stodołom zaś znowu parkan nowy, nie dołożony.

Folwark. Wjeżdżając do dziedzińca na prawej ręce za parkanem. Wchodząc do folwarku, ku lasowi mostek przed folwarkiem zły, drzwi do sieni na zawiasach żelaznych, drugie na tył także na zawiasach żelaznych, tak te, jako i te niedobre. Wszed[ł]szy do sieni na prawej ręce izba bez podłogi, do której wchodząc drzwi na zawiasach, z skoblem, wrzeciędzem i haczykiem, żelaznemi. W tej izbie piec biały

z kamienia i komin biały, stare, ale dobre, wedle pieca ławka na słupkach, [s. 318] szafka o 3 kołkach, drzwiczki do tej szafki spodem na zawiasach, z skublem i wrzeciędzem żelaznemi, ławy 2, połap z dylów, okna 2 w drewno oprawne, w których 6 szyb nie dostaje. Szed[ł]szy do izby na lewej ręce komora, do której wchodząc drzwi na zawiasach żelaznych, z skublem i wrzeciędzem żelaznemi. W tej komorze 2 półki, połap i podłoga z dylów, na tył z tej komory drzwi na zawiasach, z skublem, wrzeciędzem i haczykiem. Z drugiej strony, to jest po lewej ręce, izba czeladna alias piekarnia. Do niej wchodząc drzwi na zawiasach, z wrzeciędzem, skublem i haczykiem, żelaznymi. W tej izbie piec piekarny z kominem, reparacyi potrzebują, okna 3: w jednym tylko 3 szyby, we dwóch nic nie masz. Chlewik w tej izbie przegrodzony na cielęta, z żerdzi, stolik z nogami dobry, stołki 4. Dach na tym folwarku z gontów, stary. W tym folwarku w sieni przy drzwiach tylnych schody na górę, do których drzwi z skoblem i wrzeciędzem żelaznemi. W sieni pół podłogi z dylów, pół nie masz, cebratka o 2 uszach, maślniczka i skopek, i prasa do sera i miśnik. Naprzeciwko z przyjścia do folwarku kurnik ze 3 przegrodami, deskami pobity, [s. 319] zły. W tyle folwarku 3 chlewy świńskie i stajenka, bez połapów, wierzchem gontami, jednym szczytem, reszta deskami pobite, reparacyi potrzebuje. Koła 4 od woza ryfowane, bose, stare, z osią przednią po zeszyłym Tomaszu Eleniu.

Bydło. Wołów 2: jeden płowy a drugi z płowa czerwony, i krowa siwa dojna po pracowitym Tomaszu Eleniu uciekłym. Krowa czarna, stara, łysa, dojna, jałowa, druga Smolicha czarna, z cielęciami, to jest z jałowką czerwono boczata. Krowa Sadula z ciołkiem czerwono boczatym. Krowa Kawula czarna dojna, cielę od niej zdechło. Płowula niedojna. Jałowica czerwona, boczasta, cielna. Jałowica czarna, pod brzuchem biała, cielna. Jałowica czerwona bez odmiany. Jałowka gniada, pod brzuchem biała. Byczek boczaty płowy, około karku zapalany. Jałowka boczata, płowa, dwóchlatka. Jałowka czerwona, pod brzuchem biała, dwóchlatka, druga jałowka czerwona, dwóchlatka. Jałowk[a] czarna, boczata, przeszłoroczna. Jałowka gniada, [p]rzeszłoroczna. Ciołków 2: jeden czarno a drugi czerwono boczate. Jałowica siwa po babie Gradowy. Co uczyni bydła wszystkiego dwadzieścia troje wraz z cielętami. Do tego bydła Antoni Łasek, pastucha; ten się oddaje z bydłem JMP Grotowskiemu. Kur 5 i kogut, kurcząt 15, gęsi 6, gąsior 1, gąsiąt 9, indyków starych 5, indor 1, indycząt 10, kaczek 2 i kaczor. [s. 320] Świnie. Świni czarnych 2: jedna stara, druga młodsza. Czarna świnia także stara, siwa jedna mniejsza, żółta mała jedna. Wieprzek siwy, wieprzek czarny i kierda. Prosiąt tegorocznych 5.

Poddani. Tomek Walczyk ma cielców parę mizernych, robi w tydzień dni 3 pojedynczą, trzyma rolę kmiącą, z której czynszu dawano owsa korcy 2, kapłona 1, pół kopy jajec, grzybów wieniec, orzechów pół garca. Przeszłego roku, iż nowotny, od osady swojej nie dał nic. Augustyn ma woły założne, robi niemi na pańskie dni 3, siedzi na półrolku, czynszu daje owsa korzec, kapłona, jajec pół kopy, grzybów wieniec, orzechów pół garca. Paweł Szczepanik robi dni 4 wołmi, pieszo 3 dni, które ma założne, dni 3, czwarty pieszo, daje czynszu owsa korcy 2, kapłonów 2, jajec pół kopy, orzechów pół garca, grzybów wieniec 1. Błażkowa wdowa rob[i] dni 2 wołmi założnemi, trzeci pieszo, daje czynszu owsa korcy 2, kapłonów 2, jajec pół kopy, orzechów pół garca, grzybów wieniec. Wojtek Łasa robi dni 3 wołmi założnemi, daje czynszu owsa korzec 1, kapłona, jajec pół kopy, orzechów pół garca, grzybów wieniec. Wojciech Rokita robi wołmi założnemi 4 dni wołmi, a 3 dni pieszo, daje czynszu owsa korcy 2, kapłonów 2, jajec pół kopy, orzechów pół garca, [s. 321] grzybów wieniec. Franek Sapieja robi dni 3 wołmi założnemi, czynszu nie daje żadnego. Piotr Derlatka robi dni 3 wołmi założnemi. Szymek Szczepanik robi dni 3 wołmi założnemi, czynszu nie daje nic, tylko orzechów garniec i grzybów wieniec.

Z Paruch poddani. Marcin Szczepanik robi dni 3 wołmi założnemi, czwarty pieszo, daje czynszu owsa korzec 1, kapłona, jajec pół kopy, orzechów pół garca, grzybów wieniec. Błażek Pietroski, wędrowny, robi dni 2 pieszo, czynszu nie daje nic. Ciż poddani drogę beze dnia o milę odprawić powinni, do podsiewu i moczenia konopi beze dnia, trzodę letnią i zimową, stróża nocna.

Wysiew żyta ozimiego na dwór. Wysiano korcy 34, jarego żyta 12 korcy, jęczmienia 20 korcy, grochu 2 korce, pszenice jar[ej] półtrzecia korca, owsa 30 korcy, ta[tar]ki 4 korce, prosa miarkę, konopi pół korca.

Paweł Ferens, rudnik, za kontraktem siedzi. Statki wszystkie, co należą do kuźnicy, są. Młyn. Do niego młynarz Jan Zajęc robi dni 2, czynsz według kontraktu daje, wieprzów 2 do roku wytuczyć powinien. Kobyła 1 z kara gniada do folwarku należy i drugą powinien do roboty oddać JMP [s. 322] Pietrzykowski, tych dóbr gubernator. Sól suchedniowa, na którą asygnacją odebrał JMP Pietrzykowski, in posterum należeć będzie do Wielmożnego JMP Grotowskiego. Statki kowalskie – kleszcze 1 żelazne; drugie statki są w Gowarczowie – te powinny być oddane do gruntu. Włodarz Jan Partyka – i ten się oddaje JMP Grotowskiemu, taką ordynaryją bierze jako i pastucha.

The inventory of Nieświn settlement and of the serfs of Paruchy settlement conducted in 1745

The inventories of the estates constitute one of the primary written sources to be used for the research of the socio-economic aspects of life in the Republic of Poland in the modern period. Their undisputable merit of a historical source is based on their wide numbers, richness and variety of information included as well as their credibility. The researchers of the feudal period use the inventories for a number of issues such as: typical economic situation, the relationships within the society, wealth disparities between the village people, the density of the settlements in a given area, recreating the material culture of the nobility and the peasants. The inventories are often the unique and basic source material for the purpose of research on the above-mentioned topics, especially when the architecture and interior equipment of the wooden manors which didn't survive to the present are concerned. The issue of credibility of the inventories as the historical sources containing valuable information has already been discussed in the historical literature so there is no need to present any arguments on the subject here.

The printed inventory of Nieświn settlement and of the serfs of Paruchy settlement conducted in 1745 is one of over one hundred inventories found so far of the estates within the previous Sandomierskie voivodship. It does not include the detailed description of the manor as the county clerk found it closed. However, it includes a surprisingly thorough account of the chapel situated opposite the manor including its equipment, two chambers attached to it, the kitchen, an unidentified building, a cart building and a stable. The source material describes the manor as comprising farm buildings, a brewery, a forge, a mill, barns, threshing, a granary, a stable, a hen house, a pigsty. The inventory also informs on the farm animals and the house animals as well as lists all the Nieświn and Paruchy serfs and specifies their serfdom duties towards the landowner.

Key words: the inventories of the nobility manors, Nieświn, Paruchy, modern era, settlement, folwark (farm) economy, serfdom feudal duties.